

također objavljena bosančicom) do pisaca novijega doba franjevci su stvorili mnogo u beletrističkom smislu, poglavito su pak izgrađivali hrvatski standardni jezik oblikujući ga s drugima tijekom stoljeća (str. 193). Slijedi analiza jezičnih značajki *Knjige od uspomene*, jer se radi o štokavskom ikavskom tekstu, autor konstatira da je i refleks jata uglavnom ikavski, iako *odstupanja od ikavizama* u „*Knjizi od uspomene*“ nisu sasvim iznimna. Također bilježi fonološke i morfološke značajke teksta, a s područja leksikologije izdvaja latinsko i hrvatsko nazivlje mjeseci. Za *Regulu* Lisac konstatira da je sastavljena novijim tipom hrvatskoga jezika, s već uznapredovalom standardizacijom, ali ipak

još sa znatnim arhaičnostima i neusklađenostima (str. 199) (...) te da prevladava morfonološko pravopisno načelo (str. 201).

Knjiga sadrži još: *Imensko kazalo*, *Kazalo zemljopisnih naziva* te sažetke na engleskom, njemačkom i talijanskom jeziku.

Sadržaji ukoričeni u korice s faksimilskim otiskom prve stranice 'knjige' koja se prvi put na isti, faksimilski način i prezentira javnosti, dragocjeni su prilog interpretaciji starijih rukopisnih tekstova kakvih u franjevačkoj baštini na tlu Hrvatske ima mnogo, stoga i pokazuju pravi način kako tu baštinu otrgnuti od zaborava.

Ines Srdoč-Konestra

Nevenka Videk

TRI STOLJEĆA S PJSNIKOM BRATA SUNCA

Franjo Asiški u hrvatskome pjesništvu i prozi od 16. do kraja 18. stoljeća

(Disput, Zagreb, 2006.)

Središnji dio franciskanoloških izučavanja je lik, nauk i djelo svetoga Franje Asiškoga, koji je svojevrsni religiozno-duhovni, ali i kulturološki fenomen. Povijesna osoba, utemeljitelj franjevačkoga reda, ali i motivacija znatnoga dijela kako utilitarno-nabožne, tako i visoko estetske produkcije hrvatske književnosti ranoga novovjekovlja. Nevenka Videk u knjizi *Tri stoljeća s pjesnikom Brata Sunca* nastoji istražiti intertekstualne odnose temeljene upravo na provodnom motivu/ temi svetoga Franje.

Tekstološka metoda kojom autorica pristupa obradi korpusa hrvatskih pjesničkih i proznih tekstova nabožno-religioznoga predznaka, pokazuje njihovu izrazitu genološku razvedenost. Već u uvodnom dijelu autorica upućuje na terminološki instrumentarij koji primjenjuje tijekom gotovo 'mehaničke' potrage za zadanim književnim elementima te ističe kako u studiji nije riječ o teleološkim svojstvima djela i nauka svetoga Franje već o njihovoj/njegovoj recepciji unutar 36 predočena djela.

Uvodno je skiciran pregled sastavljenih životopisa i hagiografija o Franji Asiškome (*Franjo Asiški – nauk i djelo*) kao što su npr. *Vita prima* i *Vita secunda* Tome Čelanskoga ili najpoznatija *I fiorreti di San Francesko*, a autorica daje i uvid u osnovne filozofsko-teološke smjernice (*Temeljne postavke, značajke i smisao nauka Franje Asiškoga*) te se osvrće na Franjine *Spise (Pisano djelo i poruka Franje Asiškoga)* oblikovane u: regulama, poslanicama, pjesmama, molitvama, traktatu i oporuci. Osim što je *Pjesma brata Sunca* po kojoj je studija i naslovljena, sastavni dio Franjinih *Spisa*, u isticanju raznolikosti njihova žanrovskoga strukturiranja uočljivo je autoričino zalaganje za precizno razgraničavanje pojedinih žanrova. U tom je smislu pažnje vrijedno poglavlje *Pokušaj određenja glavnih elemenata vrstovnoga sastava*. Naime, u njemu je definirano osam žanrovskih oblika koji uokviruju motivsko-tematske komplekse vezane uz književnu tematizaciju motiva 'sveti Franjo Asiški' u korpusu tekstova od 16. do 18. st. Detalizam je razvidan u npr. definiranju životopisno-hagiografskoga žanra, koji iako predstavlja kao jedan, autorica raslojava razdvajajući pojam životopisa od pojma hagiografije: životopis *teži pouzdanosti i točnosti opisivanoga, hagiografski tekst dopušta stanovitu količinu fikcije i pomiče granice mogućega* (str. 22.). No, takav postupak je na primjeru Franje Asiškoga u potpunosti opravdan jer paralelno doista jest riječ o dvjema komponentama povijesti: historijske (svečev vjerodostojno zabilježen životni tijek) i književne (legende o svecu).

Metodološki zahtjevan korpus tzv. nabožno-poučne književnosti sklone miješanju rodova i vrsta, opisan je kroz životopisno-hagiografski žanr, hagiografsko-prigodničarsko pjesništvo, molitvoslovno pjesništvo, žanr molitvenih tekstova, propovjednu prozu, katehetsko-katekizamsku prozu, refleksivno-meditativnu prozu i "historije". Dok je cijela studija u stvari podređena razradi motiva 'sveti Franjo' što podrazumjeva traženje prisutnosti i utjecaja njegova djela i nauka, a autorica ih prepoznaje u npr. *poimeničnom spominjanju njegova imena, bliskosti svjetonazora, izravnom (franjevačkom) nadahnuću njegovim idealima, osobnošću (...)* ili u *nasljedovanju franjevačke književnoumjetničke tradicije preko djela drugih franjevačkih pisaca* (str. 19.). S tim provodnim motivom uz navedene žanrovske pretpostavke, autorica pristupa izradi središnjega dijela studije kojom je obuhvaćene predloške na određeni način uklopila u 'franjevačku književnojezičnu baštinu'.

Dominantne 'franjevačke' motive stigmatizacije, čistoće, poniznosti, 'malenosti', porcijunkulskoga oprosta, serafske, goruće ljubavi ili pak suobličenja s Kristom, u *pjesništvu* autorica oprimjeruje latinskom pjesmom Ilije Crijevića, *Bratu Franji, Za pjesničko umijeće* u kojoj hrvatski humanist za potvrdu teze o božanskom podrijetlu pjesništva koristi motiv stigmi. Jerolim Kavanjin u svome epu *Povijest vandelska...* rabi formalno 'franjevačke' oznake siromaštva i malenosti kao pohvalu redovničke skromnosti i uboštva nasuprot pokvarenosti i ispraznosti svijeta (str. 32.), dok tzv. motiv 'unio mystica' u *Ranama sv. Franceška Antuna*

Kanižlića čini (anti)tipski par Krist = sv. Franjo. Autorica primjećuje da nekolicina pisaca gradi svoje pjesmotvore oko svetoga Franje kao tematskoga središta. Prigodno pjesništvo sadržajno blisko hagiografskom modelu opisa, središnja je inspiracija u Tome Babića *O s. ocu Frani*, u Stipana Margitića Markovca – Jajčanina *Verši ot sv. oca Frančeška*, te Svetoga patriarke Frančeška *život, skraćeno skupljen, i složen u pjesan* Petra Kneževića. Posljednje navedenoga pisca autorica će prezentirati i kroz tzv. molitvoslovno pjesništvo razvedeno ‘franjevskim’ motivima u djelu *Osmina redovnička zabave duhovne – strukturnim značajkama* blisko molitvenim oblicima pohvale, prošnje, zahvale ili pokajanja (str. 68.). Kao zaključnu postavku autorica navodi motivsko-tematski i svjetonazorski kontinuitet nabožnoga pjesništva od srednjovjekovlja, dok će njihov metrički obrazac – osmerac, pripisati folklornoj, a topiku baroknoj tradiciji.

Franjo Asiški u molitvenim tekstovima okuplja Katarinu Zrinski, Antuna Josipa Kneževića, Jurja Muliha, Nikolu Kesića, Antuna Kanižlića, Emerika Pavića, Ivana Ančića, Lovru Bračuljevića te dubrovačke klarise. Iako sakralnoga, gotovo kanoniziranoga sadržaja, u njihovim **molitvenicima** će autorica uočiti prisustvo umijeća stilizacije, štoviše pravoga baroknoga ornatusa. Nizu pisaca kojima su bliske franjevačke teološke postavke pridružuje se i Marko Marulić s *Poukama za čestit život s primjerima svetaca*, gdje Svetac participira u raspravama o vrlinama i krjepostima vlastitom imitabilnošću. Osim toga Marulić preuzima sadržaje iz

njegova života i uobličava ih u *kraću poučnu priču* (str. 90.).

Sukladno religioznom predznaku obrađenoga literarnoga korpusa, znatna je pažnja posvećena **propovjednoj prozi** s literarizacijom ‘franjevačkih’ motiva: u kajkavskom Hilariona Gašparotija i Štefana Zagrebca, u slavonskom Đure Rapića i Aleksandra Tomikovića te u propovjedništvu bosanskih franjevaca Josipa Banovca i Filipa Lastrića. Njihove su propovijedi uglavnom vezane uz crkvene blagdane, a nerijetko su koncipirane kao biografske kronike ili eksplikacije određenih teoloških teza. Vrijedna naznaka je povezanost ovakvoga tipa proze s hrvatskim, ali i s europskim srednjovjekovljem što se očituje u genološkim interferencijama. U propovijed pisci ugrađuju hagiografije, molitveni žanr, pjesničke oblike pa čak i mirakule. Njihova je međusobna stilska diferencijacija bujnost retoričkih ukrasa, pikturalnost i sceničnost s jedne strane, dok u propovjedima bosanskih franjevaca prevladava *nasljedovanje pučke usmene tradicije* (str. 171.).

‘Pelde’ Jurja Muliha, ‘izglede’ Inocenta Grgića te katehetsku propovijed Jerolima Filipovića autorica je označila kao **katehetsko-katekizamsku prozu** u kojoj Svečev lik funkcionira na razini *oprimjenja, ilustracija i potvrda određenih vjerskih postavki* (str. 183.). Slična su ‘egzemplarna’ literatura i *Hištorije* Štefana Fučeka koje autorica podiže na razinu žanra (**hištorije**). Osim što je teme i motive za oblikovanje svojih neobičnih ‘pričica’ preuzimao iz franjevačkih kronika, autorica primjećuje da iako se svečev lik pojavljuje npr. u ‘peldi’ *Od*

smerti, njime pisac nije bio izravno motiviran već likom običnoga čovjeka, razbojnika-obračenika, dok su 'franjevački' motivi *slikovit način poticanja na razmišljanje o prolaznosti života, pri čemu se ne isključuje ni širenje straha* (str. 189.) od smrti – *memento mori!* Predstavnikom **refleksivno-meditativne proze**, vrste kojoj franjevački motivi pojačavaju liričnost i oblikuju u meditativan govor lirske refleksije, autorica navodi Mihaila Radinića i njegova *Razmišljanja pribogomiona od ljubavi Božje*. Nešto drugačije intonacije je poučno-praktični priručnik Lovre Bračuljevića *Uzao šerafinske (naški) goruće ljubavi* koji je svojevrsna parafraza pravila iz Svečevih *Spisa*, ali i iz njih izvedenih pravila franjevačkih redova. Ipak, smatra Nevenka Videk da i ovo djelo njegovo poetičko ustrojstvo čini dijelom korpusa književnoumjetničke franjevačke baštine.

Posljednje poglavlje čini pregled svetačkih likova u starijoj hrvatskoj književnosti. Autorica zaključuje da je u hrvatskom književnom korpusu od 16. do 18. st. *vidljiva izrazita prisutnost više svetačkih pojava u književnoj obradbi, pri čem su različiti sveci* (uz Franju Asiškoga još i sv. Vlaha, sv. Mihael, sv. Josip, sv. Juraj te 'najuspješniji' sv. Antun Padovanski) *više ili manje zastupljeni u pojedinim kulturnim*

sredinama postajali predmetima književne tematizacije. Stoga je nezaobilazna činjenica o svetačkom utjecaju ne samo na religiozni već i na *kulturnopovijesni i književni prostor* (str. 224.).

Sintetički oblikovan *Zaključak* naglašava dvije izrazito bitne komponente cijele studije Nevenke Videk: uklopljenost zastupljenih hrvatskih tekstova (tiskanih i rukopisnih) u europski kontekst te njihov uvrstavanje u vrstu i strukturnu razvedenost.

Iako je osnovna postavka istraživanja gotovo na tragu pozitivističkih koncepcija – 'brižljivo' iščitavanje i 'notiranje' pojedinih elemenata zadanoga korpusa, bitan pomak je ostvaren na više razina. Na božno-religioznoj književnosti se pristupilo unutarknjiževnim kriterijima. Izdvojene su tako bitne poetološke odrednice: pripovjedna struktura, narativni postupci, stilsko-retoričke figure, leksičko-stilske odrednice, a najveći je prinos ostvaren na planu genološkerašča lambeiterminološkoga određenja hrvatske književne produkcije izvan književnopovijesno prepoznatih krugova književnosti do 19. stoljeća. Filološki usmjerena studija Nevenke Videk osvjetljuje ne samo rubne tokove stare hrvatske književnosti, nego predstavlja i bitan pomak u metodologiji njezina izučavanja.

Saša Lajšić